

ОБУКА - Недопирливо Културно Наследство (НКН)

*НУ. Завод и Музеј – Прилеп
Асоцијација за граѓанска толеранција и соработка
Центар за современа ликовна уметност*

Проект: „Училиштата во музеите или музејот во училиштата“

Проектот е веќе познат и јавно етаблиран и еве, се спроведува 12 – та година. Минатите години проектот произведе повеќе од 60 видео производи на ученици и наставници, 3 народни приказни, многу медиски настапи, серија едукации за наставници за социјалната и духовна култура, фејсбук статуси и постави организациска шема во основните и едно средно училиште, што значи висок капацитет за понатаму.

Покрај споменатиот капацитет кај наставниците за едукација за културно наследство (**Препорака на Совет на Европа за едукација за културно наследство**), проектот има за цел да поттикне љубов кај учениците, знаење и мотивираност за препознавање, зачувување и експлоатирање на културата, кое се движи од употреба на научените методи и содржини во наставно – воспитниот процес, па до нивно деловно искористување во рамките на туристичката понуда. И самите произведени видеа се вистински курикулуми за настава.

Методите со кои тоа настојување се остварува се групирани околу оригиналноста во пристапот на користење музејските ресурси во едукативни цели, но исто така проектна стратегија е и користењето на медиумите за популаризација на проектот и презентирање на проектните производи, кои се секогаш произведувани токму за таа намена, со што секој учесник добива сатисфакција за својот труд, а наставниците добиваат јавни признанија и знаења, кои можат да ја пополнат „дупката“ во курикулумите и наставните планови, затоа што им фали естетска, морална, етичка, но и педагошка тежина, нешто што традицијата сама си го регулирала.

Традицијата „знае знаење“ инаку немало да преживее низ вековите.

Обичаите се „жилави“ и не очувале такви – какви што сме. За благодарност, ние не и посветуваме внимание.

Причини за проектот: Едукативната мисија на музеите во Македонија е мошне запоставена. Со тоа, вештините на музејско кураторство, презентација и генерирање податоци за различни видови музејски клиенти е скоро изгубена, а новите трендови во туризмот, школството и стопанството, налагаат токму развој на тие вештини и претворање на институциите во општествено одговорни ентитети (проактивни), а нивните кустоси во менаџери со знаење од струката. Исто така и новите насоки за заштита на „Недодирливото културно наследство“ даваат големи можности за аплицирање на училиштата во **ИПАС инструментот**, како и во **Еразмус програмата**, со висока предност во аплицирањето на споменатата тема.

Стратегијата на „финален производ во културата“ е малку позната кај учениците, наставниците и туристичките агенции, па овој проект има амбиција да се посвети на идиоматско – техничка едукација на учениците во основните и средните училишта за финализација и утилитаризација на локалната и регионална култура, како извор и ресурс за туристичка и други видови експлоатација. Со тоа, „музејскиот производ“ може да мигрира од „артефакт“, во „нов простор“.

Основа на овој преокт е социјалната култура, како најспецифичен и најтежок вид култура, како заради тоа што таа нема „тело“, невидлива е и недопирлива, но исто така, заради тоа што е скриена во нас. Ние сме створени од таа социјална култура и затоа не ја гледаме. Да била видлива, би можеле да ја менуваме, па така, таа се „заштитила од нас“, како што светите книги се штитат од нашата интервенција, преку својата светост.

Тоа не значи дека еден наставник/чка, не треба да ја препознава, да ја одделува од други форми на култура, да твори наставни целини и да ги користи предностите, што оваа култура ги има. Верувајте, она што се прима со свеста е многу послабо од она што се прима несвесно, низ домот, социјализацијата, улицата, роднинската група, што се прима на свадби, крштемки, сунети, игри, песни, припрема на руба, градба или доградба на куќа и сл. Така, сите ние сме „на свесната страна“, односно страна на едукацијата, а учиме како несвесното да го употребиме во едукацијата за заштита на сопствената култура.

Нашата култура е многу посиромашна со материјални богатства – споредено со државите, кои биле богати, имале демократија, бизнис, царства и кралства, кои освојувале, земале туѓи пари. Народот вели „друго е ако те полази туѓа вошка“. Ете, нас „туѓа вошка“ не нема полазено.

Но, културата е тука (повторно) семојна. Она што ти зема како материјална култура, она што не ти дала како ефикасни државни институции, како сиромашна историја на настани, на војни, слава и херојство... ти го дава како народен гениј, како социјална култура, како духовна култура, како пристап кон себе и кон светот. Тоа е една цела филозофија на немоќниот. Така, кај нас, како во минатото, така и сега, недостатокот од училишта, ефикасна настава, зацртани односи во едукацијата, слаби методолошки и дидактички можности... е надокнадено со зајакната едукација во семејството од традициски вид, улична и социјална едукација, засилен интерес за меѓусебна конкуренција и искористување на приликите.

Каталог: Where has Zduhach gone, Dragan Cicvarić, Сирогорјно 2014, The Open-Air Museum, "Old Village" Sirogojno, Илустрација на Tijana Jevtić

Дебата по поставени прашања:

Дали „се факате самите – себе“ дека сте премногу заштитнички настроени кон своите деца?

Дека ќе потрошите за чевли и облека, но многу играчки за децата ви се скапи?

Дека не знаете што да направите за вечера ако нема леб? Што е толку битен лебот?

Дали повеќе се грижите „гостите“ на гробишта да бидат позадоволни, отколку вашето најблиско семејство?

Дека и последна пара би дале за дар за свадба...

Зошто не чувствувате потреба да го поправате свекорот, мажот, мајката иако знаете дека грешат?

Дали сте пречувствителни на постапките на комшијата или колегите од работа, а истото би му го дозволиле на непознат странец?

Прашајте се заради што е тоа така!

Кажете и други примери и случаи дека вашето однесување не е баш најрационално од гледна точка на современост и цивилизација и дека освен “така треба” и немате изговор.

Секој недостаток културата го исполнува со нова содржина. Недостатокот на ефикасни судови во минатото било надокнадено со „селски суд“, „7 видови плакуа“ („Старци“) кај Албанците, силна улога на селските функционери, засилени уредби за користење вода, земја, селски атари, правила за еко – презервација низ правилно користење на ресурсите, квалитет на занаетчиски производи. Културата не остава вакуум. Таа одма има методи да измисли нови регулативни приказни, во кои народот ќе верува. Еве, дури и нашата кутра политика е митологизирана како „приказни за возрасни“, затоа што, веќе рековме, вакуум во човечка група не постои, а не постои оти вакуумот е опасен и може да ја растури заедницата, која почива на роднинаска регулација, широко сродство (до деветто колено), на племенски митови, на приказни за добро однесување, што чини, а што не чини да се прави, кое е прифатливо однесување – за која возраст

Очекувани ефекти од обуката: Оспособување на наставниците за намени на едукативниот училишен процес, како и за сервисни функции во културниот туризам; подигање на свесноста и знаењето на наставниците за едукативните премиси на нивната работа; подобрени презентациски способности на сите инволвирани во проектот (и кустоси и музејски персонал и училишен персонал и ученици) за утилитаризација и експлоатација на културното наследство и традицијата во туристички, презентациски и други намени и деловни цели; подобро ниво на знаење кај учениците и училишниот персонал и професионалци за предметните области; имплементација на методите во училишниот процес; повишување на интересот за овие видови културно наследство, посебно на НКН; повишување на нивото на знаење и вештини за културна експлоатација на трите видови наследство и нивна утилизација за поинакви начини на размислување и искористување во различни области;

Овие 10 години, посветено е внимание на градењето капацитети на наставниците и не само во едукација за социјална култура, туку, со самото снимање (глума, сценарио и режирање од страна на учениците) тие се оспособени за креативна употреба на нови и мошне витални методи.

Проектот, за 2019 година ги вклучува наставниците заради запознавање со НКН, како можност за работа со учениците, спрема практикумот, кој е овде изложен во вашите хендаут и на кој најмногу ќе работиме, додека останатите теориски единици само ќе ви послужат за поубаво да разберете, но и да напишете ваш проект. Се разбира, помошна на Завод и Музеј и ЦСЛУ ќе ви биде достапна. Исто така, проектот предвидува да организирате мини – училишни проекти со учениците од предметна тема, што ќе ви биде „лична карта“ на вашето училиште за аплицирање во Еразмус програмите. Тие перформанси ќе бидат уредно снимени и емитувани на нашата и ваша фејсбук страница, а ќе ги пратиме и до медиумите. Во нив ќе пробаме да „конзервираме“ нешто навистина невидливо, кое можеме да го протолкуваме, ако го видиме, но нема да ни текне, ако не ни го прикажат. Тие елементи на НКН се гледаат само ако имаме постигнато „традициска ситуација“, и тие тогаш се ослободуваат како логични, но и препознатливи. Ние тоа го разбираме како отворање на нови културни простори, во традициските рамки.

Додоле, почеток на XX век

Проект: „Училиштата во музеите или музејот во училиштата“

Предвидени активности:

- Креирање обука за недопирливо културно наследство
- Креирање училишен практикум (примери како се изучува во странство и со кои наставни методи)
- Креирање посебни изводи со задачи за секое училиште (проектна задача)
- Иницијални средби
- Иницијална работилница со наставници за воведување во проблематиката на „НКН“ и договарање за реализација
- Аплаудирање на обуката на фејсбук профилот од минатата година
- Одржување 2 работилници за едукација на наставници за спроведување на училишни проекти
- Креирање сценарија за спотови, приказни, комични глумечки перформанси со содржина од НКН, во народен стил
- Училишно увежбување на улогите
- Снимање перформанси од областа на недопирливото наследство, базирани на традициска култура
- Завршна работилница за емитување на перформансите и доделување благодарници, дипломи и сертификати.

Змејови, борба на градоносните и дождовните облаци

Каталог: Where has Zduhach gone, Dragan Cicvarić, Сирогорјно 2014, The Open-Air Museum, "Old Village"
Sirogojno, Илустрација на Tijana Jevtić

Начин на реализација на обуката

Обуките за НКН се продолжување на повеќето обуки, инструктажи, показни вежби, едукации од типот „еден наставник – еден ученик“, споделување, „мозочни бури“, кои се одржани за сите овие години на реализацијата на преоктот.

Овој пат предмет на обуките е недодирливото културно наследство, кое е така наречено како светска типологија, воведено од УНЕСКО, иако само по себе, такво наследство не постои, барем не во научната типологија и таксономија. Сепак, оваа кованица е широко употребувана и има практични последици, затоа што е таа прифатена и со светски и со државни конвенции, но и повеќе, поддржани се со серија грантови, кои (сепак) помогнале да се „сочуваат“ голем број традициски склопови и настани, во осовременета и по малку грубо стилизирана форма, на границите на сопствена пародија.

Се разбира, ние со тоа нема да се инаетиме, па мораме да работиме во поставените термини, разбирања и граници на овие можности и странски и домашни пари за проекти. Наше е во тие проекти да произведеме што повеќе традиција и што помалку пародии на традицијата, за што треба знаење.

Па, ете сме тука, ако можеме да научиме да ја цениме својата култура, па и во форма на НКН.

Основно во обуката е дека ние ќе ги објасниме и науното и лаичкото гледање на НКН, барем до степен да предизвикаме оправдана грижа и акција, а во исто време да се најдеме во турнусот проекти, кои ќе ни дадат можност, сила и прилика на дечињата да им го пренесеме најдоброто, а за тоа треба знаење, посветеност и верба.

Токму заради тоа ќе имаме и теориска обука, во која ќе бидеме запознаени со она што веќе го знаеме, но не го забележуваме, односно, ќе научиме нашето несвесно знаење, чувства и емоции – останати од детството, кога за раце не водеа од роднина – до роднина, да го одделиме од нашите спомени и нашата личност и да го претвориме во курикулуми. Самото знаење и на научната приказна и на НКН приказната на УНЕСКО, ЕК, ИКОМ... ќе ни даде предност за тоа.

Предноста ќе ја преточиме, не само во знаење и препознавање, туку ќе го користиме и предложениот практикум, наменет за работа во училиштата со дечињата, било во драмската и литературната секција, дебатниот клуб, било во самата настава како илустрација на друг курикулум (крос – курикуларна настава), а секако при прославите и патронатите, кои се прилика учениците да го покажат наученото.

Тоа е планот, а останатото е во вашиот интерес, посветеност и верба дека ова што го работиме е корисно и може да ве претвори во координатори на проекти, јавни личности, омилени наставници... Ние нашето ќе го направиме, а вие ќе решите дали ние залудно ви го губевме времето. Ако се сетиме дека оваа обука треба да послужи како кроскурикуларна, односно како општа помош во воспитувањето и образованието, односно, дека ќе им служи на дечињата, „наградата е добра“.

Сепак, правата награда лежи во зголемените можности кои ги даваат европските програми (посебно Еразмус), што ќе биде врвна помош на учениците во раснењето во здрави личности, кои работеле, учеле, но исто така и прошетале и виделе. Ако и размениле нешто со своите врсници од странство – полна капа.

Од вас зависи.

Здухаќи (Србија, Босна, Хрватска, Црна Гора), Змејовци, Змејчиња (Македонија). Деца родени со постелка, или со „нишан“.

Каталог: Where has Zduhach gone, Dragan Cicvarić, Сирогорјно 2014, The Open-Air Museum, "Old Village" Sirogojno, Илустрација на Tijana Jevtić

Недопирливо културно наследство

Различни начини на сваќање на НКТ

УНЕСКО нематеријалното културно наследство го дефинира као „пракса на презентација, изразување, као и здружување на знања и неопходни вештини, кои заједниците, групите и, во некои случаја, поединци го препознаваат као део свое културно наследство.

НКТ, кое понекогаш се нарекува и *живо културно наследство*, во следните области:

- усмена традиција и јазик,
- сценска уметност,
- општествена пракса,
- ритуали и празници,
- знаење и примена на занењето за природата и универзумот и
- традиционална уметност.

НКТ предизвикува **чувство за идентитет** и континуитет, преку:

- пренесување на традицијата од генерација – на генерација
- Креативност, која е традициски насочена и ограничена со традицијата и навиките
 - постојано обновување на традицијата низ практикување обичаи и низ невидливата, но сеприсутна социјална култура (едукација и усвојување на матриците на културата во домот)
 - скриени митолошки матрици, усвоени во најрана фаза на социјализацијата (од нив зависи „инаетењето“, верба во „однапред запишаното“, посакуван тип личност, посакувано однесување, осуда на аберантите и поинаквите, конкуренција на семејства и личности во строго зададени полиња на натпревар...)
 - традициски одговор на секојдневните предизвици, интеракции и новините од страна, преку „акултурација“ на тие елементи
- базирање на историските услови на постоењето на заедниците.

По УНЕСКО **стратешко тежиште** за зачувувањето на НКТ е:

- јакнењето на капацитетот на различни актери на национално ниво,
- меѓународна соработка (нотирано во „Конвенција за заштита на НКТ“)
- Унапредување на заједничкото разбирање на приликите – поврзани со политиките за НКТ
- Националните политики
- Процеси за ревитализација на НКТ и пренесување во рамките на „Живо културно наследство“
- Улога на институциите и потребата од програми и проекти

- Улога на НВО – ите
- Значење на обичаите, ритуалите и др. Елементи на НКН... за одредена заедница и дали таа ги практикува
 - Одржив културен туризам, низ подобро управување со НКН и со туристичката понуда
 - Ангажирање на локалните заједници, во кое е најважен начинот на кој локалните заједници би се вклучиле во тој процес
 - Изградба на капацитети за третман на Транснационалната димензија на НКН, низ обуки и други начини на градење капацитет

Акционо делување на УНЕСКО, ЕК, ИКОМ и сл.

Препорачан курс за акциите од К1 програмата (ИПА), во врска со НКН

- Адаптирање на школските силабиси
- Тренирање на наставниците, учителите
- Воспоставување дијалог на едукацискиот сектор и задолжените за наследството, музеите, архивите, библиотеките и т.н.
- Иницирање крос дисциплинарни едукативни проекти, кои вклучуваат наследство
- Промовирање соработка со асоцијации, историски кружоци...
- Равој на надворешни активности: посети, патувања, интервјуи, документарци..
- Повикување специјалисти за наследство во школите
- Отворање на дигиталното КН, попристапно и „поблиско со гладачот“
- Подршка на програми, организирани од музејски професионалци, во самите музеи

Поимно воведување

Аматерски начин на гледање на традициската култура

Мора да се признае дека традициската култура може секојдневно да се живее, но не е лесно да се разбере и дефинира. Суштински граници меѓу традициското и секојдневното нема. Она што се чини современо и ново има традициски матрици. На пример, **тетовирањето** е старо со милениуми, **боењето на телото** исто така, а врв достигнало во припрема на младата пред првата брачна ноќ. Воините го боеле телото и за да изгледаат пострашно и да напишат формули на телото за заштита од смрт, односно, да го замолат својот бог да ги поштеди оваа битка.

Ова посебно важи за нематеријалните аспекти на културата. На пример, **изборот на момче, односно девојка** за брачен партнер. Многу малку тука има лична перцепција, а многу традициска и биолошка (мириси, за кои не сме свесни) предусловеност (традицијата и генетиката одбираат, а нам ни се чини дека тоа сме ние).

Самата комплексност на социјалната и духовната култура, која е испреплетена со секојдневието, човековите амбиции, желби, преваленци (сите тие се прастари, а денес само добиваат нови форми) не дозволува лесно користење и дискусии за истите во секојдневниот живот, а талентот за педагошко презентирање на истите го немаат сите, посебно не – научниците, кои се заробени во својот високопарен вокабулар. Токму тоа ги натерале авторитетите да осмислат акции, кои не се осмислувани од експертите (антрополози, етнологи, социолози, историчари, фолклористи, етномузиколози...), туку од политичари и дипломати. Така е дојдено и до познатите декларации на УНЕСКО, ИКОМ, ИКОМОС, телата за култура на ЕУ (ги има многу), телата за НКН, регионални совети, совети на експерти.... Тие тргнуваат од чувство, без амногу знаење за предметот, кој го регулирале со нивните сувопарни декларации.

Но, што направиле тие? Тие зеле она што е видливо од нематеријалната, материјалната култура; ги замешале социјалната, духовната и материјална култура – онака како што ги гледаат во стварноста, односно од живите ритуали, занаети, прослави, фестивали, говор на групи и народи, носии и нивно значење, обредни ритуали и верувања... Нив им била важна ПОЈАВНОСТА, односно самото ШОУ!!!

Навистина, за еден обичен човек, кој не живее во местото каде гледа некој ритуал, таквиот шоу и појавност се единствениот медиум, кој тој може да го види, да го цени и процени, да прераскаже. За агенциите е тоа исто. Нив им треба нешто интересно за да донесат туристи таму.

Значи, ваквата постапка воопшто не треба да ги лути „учените“, без огледа дали обичајот е етнографски, фолклорен, социолошки или не знам каков обичај. Тој е таков – каков што е, каков што го организирале и извеле луѓето, кои живеат со таквиот обичај и за кои тој има значење. Колку и како тие тоа значење и вредности ќе ги пренесат на публиката, тоа е друга приказна. Ако имале некој „учен“, кој може и сака да стане дел од таа прослава или ритуал, шансите за подобро претставување и пренесување на вредности и значења во етерот и на публиката – е произвесен. Ако не, пак е добро.

Сега, „неучените“ сакаат на осмислениот поим НКН да му дадат душа, низ негово повторно обмислување, само што акциите одеа пред мозокот, па имаат значајни проблеми да го одредат полето на НКН, неговото значење и што се опфаќа. Ете тоа е она што ние пробуваме да осмислиме, токму од причина што НКН е приказна без рамка и со недефинирана содржина.

Како е НКН нотирано во науката

Поимот е воведен мошне одамна, за да опфатат тешко видливите одлики на социјалната и духовната култура. Имено, порано традициската култура беше наука за експерти, па постоеше мошне јасна и методолошки валидна методологија, по која се дефинираше „културата“. Сега е културата „култура за сите“, па експерти не се веќе потребни. Тому затоа „недодирливото културно наследство“ се употребува за да ги означи видливите манифестации на различни видови култура, кои се групираат така спрема нивната „интересност“ за публиката и туристите. Заради тоа ќе мораме да се позанимаваме со овие поими како „култура“, „традициска“, „традиционална“, „етно“, „невидлива“, нематеријална“, „нетелесна“... култура.

Антропологијата е мошне јасна околу дефинирање на културата и самата наука е поделена на:

- Физичка антропологија
- Културна антропологија (етнологија)

Додека Културната антропологија е поделена на:

- Материјална
- Духовна и
- Социјална

Култура

Социолошка дефиниција: „Културата е специфичен начин за организирање и развој на човековата животна активност, претставена во производите на материјалниот и духовниот труд, во системот на социјални норми и институции, во духовни вредности, во агрегатот на односите на луѓето со природата, меѓу себе и на нас самите “. Тука екцент е ставен дека постои идеја за „свесна трансформативна активност на човекот“.

Се разбира, културата не е таква. Таа е многу повеќе од свесна идеја на човекот и (најчесто) ние културата ја конзумираме потполно несвесно. На пример, дури и прескокнувањето на црните плочки на тротоарот има свое објаснување во психологијата, која тргнува од научените матрици за доброто и лошото, кај кои бојата има пресудна улога, а механизмот е магиски (симпатски принцип на магијата).

Нематеријалната култура вклучува духовна активност и нејзините производи. Ги обединува сознанието, моралот, образованието, просветителството, законот, религијата. Нематеријалната (духовна) култура вклучува идеи, навики, обичаи и верувања што луѓето ги создаваат, а потоа ги поддржуваат. Духовната култура го карактеризира и внатрешното богатство на свеста, степенот на развој на самиот човек. Не уништената нематеријална култура ви овозможува лесно враќање на материјалната култура.

Пристапи кон феноменот на културата: најзначајни се вредностите, кои се кодирани во самите ритуали, обичаи, убедувања, верувања....., посветувајќи многу внимание на креативноста; симболично, тврдејќи дека културата се состои од симболи; комуникациски феномен, сметајќи ја културата како средство за пренесување на информации.

Елементи на културата:

- ✓ **Универзалии** (заеднички елементи на сите култури): 1) заедничка работа; 3) образование; 4) присуство на ритуали; 5) системи на сродство; 6) правилата за интеракција на половите;
- ✓ **Јазикот** е знак систем (јазичните и нелингвистички знаци или експресии на телото, со акцент на фацијалната експресија).
- ✓ **Вредности** - (културата врши проценка - припишување на вредност на некој феномен). Вредниот систем на субјектот вклучува: 1) **вредности на живот** - идеи за добро и зло, среќа, цел и значење на животот; 2) **универзални вредности**: а) од витално значење (живот, здравје, лична безбедност, благосостојба, образование и др.); б) јавно признавање (деловноста, социјалниот статус, итн.); в) интерперсонална комуникација (чесност, сочувство и сл.); г) демократска (слобода на говор, суверенитет, итн.); 3) **посебни вредности** (приватни): а) приврзаност кон татковина, семејство; б) фетишизам (вера во Бог, желба за апсолутизам, итн.).
- ✓ **Нормите** се форми на регулирање на однесувањето во социјалниот систем и очекувања кои го дефинираат опсегот на прифатливи активности. Се разликуваат следниве видови на норми: 1) формализирани правила (сè што е официјално снимено); 2) правилата на моралот (поврзани со репрезентациите на луѓето); 3) модели на однесување (мода). Нормите ги регулираат најразновидните типови социјални односи, според степенот на нивното социјално значење.
- ✓ **Верувања и знаење.** Верувања се одредена духовна состојба, особина во која се комбинираат интелектуалните, сензуалните и воленските компоненти.
- ✓ **Идеологија** – вредности кои се опишани, аргументирани во форма на строга, логично здрава доктрина.
- ✓ **Ритуали, обичаи и традиции:** комбинација на симболични колективни активности кои отелотворуваат одредени социјални идеи, други идеи, норми на однесување и евоцираат одредени колективни чувства. **Обичајот** е форма на социјална регулација на дејноста и ставот на луѓето, перцепиран од минатото. Некритичкото обојување на традицијата предизвикува конзервативизам и стагнација во јавниот живот.

Брав – Череп, користен како елемент на маска

Значајни поенти за културата:

- Не постојат празноверија: И љубовта кон вашиот партнер е празноверие
- Немојте да ја типологизирате културата – пресложено е
- Нема повредна и поневредна култура
- Има повредна и поневредна култура, од аспект на развој, стандард и човекови права
- Културата е метод, начин на вреднување на асимилацијата на реалноста. Различно може да се реагира на иста ситуација и предизвик. Културата вреднува кој е одговор најоптимален.
- Културата е „филтер“ (проценувач) и ја одредува содржината на постапките, односно „одговорот“ на заедницата (затоа имаме и различни одговори на иста ситуација)
- Таа ги одредува мотивите, преваленците, вештини, способности низ повторувачки матрици.
- Ако неповторувачка содржина почнува да се повторува, таа станува дел од културата.
- Културата прави дихотомија на Ментален и физички труд
- Постојат 3 главни трендови во однос на културната интеракција:

Современа кошула со Источно Европски словенски мотиви

1. културен етноцентризам¹,
2. културен релативизам² и
3. културна интеграција³.

¹ **Етноцентризмот** се манифестира во фактот дека неговите приврзаници ја оценуваат културата на другите народи според културните стандарди на нивната етничка заедница - резултатот од споредбата е однапред утврден во корист на нејзината култура (позитивен етноцентризам; национализам и *ксенофобијата*)

² **Културниот релативизам** смета дека сè во светот е условно и релативно, затоа е невозможно да се пристапи кон проценка на странска култура со свои стандарди. Основниот постулат: „никој не смее да учи никого“ (карактеристичен за оние етнички групи кои ја истакнуваат ексклузивноста на нивната култура, придржувајќи се кон одбранбениот национализам).

Произволна поделба на културата, од која зависи нашиот пристап

- универзална култура (или светска култура);
- национална;
- култура на социјална група (класа, имот, професионална, младинска, благородна, буржоаска);
- територијална (урбана, рурална);
- мала групна култура (формална или неформална) и
- **култура на индивидуата** (општа култура на личноста)
- **Култура на професионалци** (сопственост врз резултатите и производите) и народна култура (непостојанство сопственост врз нив)
- Народна култура (фолклор: народна етика, инструменти, медицина, спортови, педагогија...)
- Популарна култура (една од најстарите)
- **Култура на образование** (дел од професионалната култура) и „структура на образовен систем“ (развиена во буржоаската културна револуција), каде се развива и ставовите кон образованието и вториот дел – насочен кон себе: физичка култура (однос и став кон сопственото тело)

Лични поделби на луѓето според нивната „култура“:

- близина на ставовите,
- прифаќање на стереотипите и нормите на однесување,
- единството (честопати релативно) на споделените вредности,
- однос кон нарасците за „мултидимензионален социјален простор“
- начинот на легитимирање на моќта, со кој се утврдуваат механизмите за развој и усвојување на одлуки
- спрема замислена припадност на иста група, виртуални вредности по произволна оска (даркери, рокери, шминкери, преродбеници, патриоти...)

Проблематично разбирање на културата и НКН

Патеписците и истражувачите долго на тоа работат и сите нивни наоди, записи, цртежи, фотографии се НКН. Овие истражувања се вистина наука, со која целото човештво се оддели од примитивците оградени со колци. Се разбира, тие примитивци бевме ние европјаните.

- Примитивни и непримитивни народи
- „Прикажи ме како сељак“ – пристап во музеите (го нарекуваат и **пасторализам**)
- Да се занимавам со себе, како да сум друг (тие се примитивци, а ние не сме)
- Митот за далечното минато
- Концепт на егзотичното и автоегзотизација,
- Антропологијата го претставува секојдневието, не егзотиката. Тоа треба да им биде пренесено и на учениците, затоа што егзотиката не води до ништо (не е оперативна категорија и не може да се искористи за општо добро: Пример со Александар Македонски)
- Да го сфатиме она со што не се согласуваме: Насока за иднина, која води до мултикултурализам, употребливост, бизнис
- Заштитата како идеологија (малцински групи и идеологии): Менталитет на „граничен етнос“
- Посебноста не мора да биде етнички принцип (групно право): може да се биде „посебен“ на многу начини и тоа зависи од општата приказна. Ние имаме и други принципи на групирање, а не само по етнички и верски принцип. На пр. заради што православието би требало да е наша темелна одредница, ако не заради друго, заради тоа што постојат и Македонски муслимани, кои се дел од македонското национално тело.
- Национално иако интернационално НКН (секаде е исто, а сите тие се национални само врз основа на различното име – во различни јазици). Да ја присвојуваш некоја традиција како своја, а не општа е неисплатлива насока.
- Идеализација на „народот“ (германско просветителство):
- Незаконски, хомофобни, ксенофобни, родово несензитивни обичаи и верувања (како што се предмодерните општествени стратификации; родови; генерациски односи; хиерархизирани социјални заедници; крвна osveta; херојство со убиство на иноверци или

³ **Културната интеграција:** додека ја одржуваат својата оригиналност, културите на народите стануваат се поблиски и поблиски. Ова се должи на растечката мултинационалност на општествата и фактот дека добро информираните современи луѓе сакаат да го позајмат сето добро од различни култури.

други етности; каменување до смрт; јавно бичување; сечење екстремитети на крадците; клиторектомија и шеријатско право;

- Обреди на премин: брак (откупнина за невестата, мираз, договорени бракови), матура и зрелост, старост и време за старост, митови за староста и мудроста, занаетчиска иницијација...
- Заштита на нематеријалното наследство како очување на животните услови на некои заедници (примена во политички процеси: Борба за водата во Боливија): колективни права на села (атари), сопственост врз шуми, води, традиционални функционери и заштита од сеча на шума, експлоатација на руди и сл...
- Несакани последици од очувањето на НКН (слизгачи на мраз изведуваат абориџински танци): Погрешен избор на содржини за манифестации
- Користење на нечие НКН надвор од контекст и надвор од изворната заедница: Пр. сите почнаа со пиво фестови, маскирани поворки...
- Менување на културниот контекст на елементи или дел на НКН како функционално наследство, во променет систем (само со промена на културниот контекст и наоѓање на нова функција), но без значење
- Неминовни и неизбежни промени и како да ги успориме? Митот за „оригиналот“
- Бирократски произведени „сурвивали“ (низ прослави и сл): или се погрешно толкувани или се резултат на нечија креативност (прашањето е кој може да биде толку креативен и во рамките на традициската приказна?)
- Неопходност од спојување на старото и новото (осовременување), преку помирување на индивидуалното толкување на културните обрасци, формите и пропишаното однесување, како и локализацијата на современите глобални културни обрасци, нешто што се одвива пред наши очи. Така, не е ерес да се стави климатизер во традиционална селска куќа од минатото. Глобализацијата е единствен начин за очување на културното наследство и не е

Препорака на Советот на Европа R-(98)-5 за педагогија на културното наследство

Заради борба против етничката нетрпеливост, социјалната неправда и деликвенцијата кај младите. Овој вид едукација помага младите да се вклучат во социјалниот и политички живот на заедницата во која живеат и се упатуваат кон демократија како уредување и начин на размислување.

- ❖ Кај младите да се развие позитивен однос и став спрема идентитетот и вредностите што ги нуди европската цивилизација
- ❖ Младите да ги едуцира за техники, вештини и знаења неопходни за нивно успешно вклопување во европскиот социјален, економски и културен контекст
- ❖ Да се едуцираат на почит и толеранција

Мотив од носија (волнен приврзок). Претстава на божицата Хатхор

Фотографија на Мост Еленски Скок, артистичка обработка

Стратешки за НКН

1. Сегашна ситуација

- Сваќање на НКН како „традиционално наследство“, „заостанато“, „надминато“, „непобожно“, „ново воведување“, „антиглобалистичко“, „дигитално наследство“...
- Територијални и неформални групи како носители на вредности поврзани со НКН
- Не е идентификувано НКН во секојдневното однесување, во курикулумите, во плановите, во културните политики...
- **Изворот на културата е свеста?**

Дебата: дали е свеста доволна? Ако не, каква свест треба да создадеме?

Пример за дебата: музички преференци и што сакаме, како дошло до тоа и зошто?

- НКН како однос кон минатото и прашање на пристап

Дебата: дали дали ќе примениме пасторализам, национализам, дали проактивност и развој?

- Изборот на вредности од минатото и што одговара за денес е прашање на **концептуализација што е НКН за нас!!!**

Дебата: дали е тоа можно, кога „секој – се си знае?“

- **Што ни фали?** Врската помеѓу образованието, културата и психата е најклучен момент, но ние никако да се сетиме на тоа. Кога зборуваме за културата и нејзината улога во нашите животи во секојдневниот разговор, честопати се сеќаваме на класична музика, театар, уметност, односно културата во обичната свест честопати се поистоветува со образование и посебно, „културно“ однесување, во стил на т.н. „елитна култура“ (култура на високите класи). Како тогаш да не си речеме самите – себе, дека сме примитивни (ние не сме Болоња, нели?). Но, тоа е привид. Трендот, однесувањето на класи, социјално насочената уметност... се само видови култура, кои одат по матрица или по културни обрасци. Таа не е ништо поголема или помала од нашата. Таа е поинаква и не е споредлива со нашата. Едно лице може да живее нормално опкружено со свој вид, според правилата направени во текот на многу илјадници години. Човекот се издвојува од природата, создавајќи вештачко опкружување надвор од кое не може да постои - култура. Понекогаш се вели дека во форма на култура, човекот создал „втора природа“. Културата е кумулативен резултат на активностите на многу луѓе долго време. Затоа, културите не се споредуваат, туку секоја култура си ги нуди своите можности. Прашањето на креативност е многу важно при тоа, па затоа можеме да споредуваме ниво на креативност, употребливост на одредени културни

одлики, но никако да ги споредуваме културата од вредносен аспект. Луѓето се такмичат. Не културите. Секоја култура е „sui generis“ и споредлива е само во сопствени рамки. Ако постапиме поинаку, ние чукаме на вратите на фашизмот. Затоа е потребна едукацијата на дечињата, кои треба да го подигнат нивото на културата, нејзината видливост, употребливост, естетика и моралност, за еден ден тоа да стане сфатено и секојдневна практика. Тогаш, можеби „Тешкото“ ќе стане еталон за оро, словенската антитеза - идеал за нарација, дарувањето – мерка на човековите односи, а нашата слава приказ на врвна семејна социјална активност. Ние немаме право од тоа да се откажеме.

- Во *тесна* смисла, социологијата ја дефинира културата како систем на колективно поддржани вредности, верувања, норми и модели на однесување - својствени на одредена група луѓе. Кога зборуваме за култура, мислиме на оние феномени што квалитативно го разликуваат човекот од природата. Тоа би било точно само во случај културата да ја чинат свесни активности. Како тогаш би го третирале односот на снаата и свекрвата, такмичењето на таткото и синот, правилата за привлекување партнер/ка. Тие едноставно не би биле можни без животинското во нас.

Нови потреби заради акциите за заштита, презентација и комуникација на недодирливите елементи на традициската култура **Сега уште еднаш: Што е тоа НКН?**

Културното наследство

УНЕСКО: говори за „Живи човекови богатства“ (фр. Tresors humains vivants), па заради тоа (да не им остане приказната празна) прогласува „Ремек-дела на усното и нематеријалното наследство на човештвото“ (фр. Proclamation des chefsd'oeuvre du patrimoine oral et immateriel de l'humanité). Во тој процес на избор главната улога ја имаат државите, нивните национални комитети и специјализираните НВО – и и КУД – овите.

- **Конвенцијата за заштита на нематеријалното културно наследство** (англ. Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage)

Таму под НКН се подразбира:

- Орална традиција и изразување: Јазикот како движечка сила за НКН
- Изведувачки уметности (традициски базирани)
- Социјалните практики, ритуали и фестивали
- Знаење и практика поврзани со природата и универзумот
- Традиционално занаетчиство

Значи, како НКН овде се зема од сите видови традициска култура (материјална, социјална и духовна) и се фокусира на погоре споменатите елементи, иако на тоа не е ограничена.

Сеулска декларација на ИКОМ за нематеријалното КН

Јужнокорејски систем Living Human Treasures – жива ризница на човекови вредности го потенцира преносот од генерација на генерација. Наследството е дефинирано како општествена практика и однесување, традиција на естетика и форми на знаење, во една заедница. Концептот предвидува **интегративна заштита**⁴, во концептот на одржлив развој.

Основни принципи:

- Музеите да ја преземат улогата на заштита на НКН
- Против комерцијализација на НКН
- Материјалното и нематеријалното се испреплетени
- Губиток на историскиот и амбиенталниот контекст, кога експонатот доаѓа во музеите
- НКН дава контекстуални информации за материјалното наследство.
- Чување и ширење на знаењата, е сепак најважното нешто со НКН (креативноста е најважна)
- **Потик на културната креативност. Прашањето е КАКО?**
 Ограничувања од училишната средина и условите (работно време, начин на предавање, учење, спремање...)

⁴ Така, акцентот од НКН преминува кон оние елементи на НКН, кои го помируваат општеството, служат за самоидентификација, кои го интегрираат општеството. Причините се и политички и деловни и развојни.

- ✚ Способност на наставникот да вдахне интерес, да воспостави мотивациски систем базиран на личен код на ученикот (кастимизиран пристап), способност да креира почетни примери и/или цели курикулуми за НКН како извор за експлоатација
- ✚ Способност на наставникот да води одредени училишни групи (драмска, поетска, фолклорна, пејачка, хор, дебатни и кариерни клубови...)
- ✚ Знаење и способност за „близок до корисникот“ методи, за предавања на знаења, стилови и модели за усвојување на НКН од учениците
- ✚ Други фактори
 - ✓ Школска традиција и општествена традиција (дали ја цени општеството индивидуалноста)
 - ✓ Митот за парите и проектите – про и контра
 - ✓ Проектите можат да бидат и реклама и деловност и поддршка на моторички и други вештини на дечињата
 - ✓ Она што ти дал Господ!!!

Вежба: Пакување на еден обичај, манифестација, училишни смотри....

- **Документација:** да нема фиксна регистрација; Регистрирање во одвивање
- **Музеите се каталози на содржини на НКН.**
- **Ангажман на локалците за промоција на НКН** (јавни манифестации, фестивали и сл)
- Публика и „музејски простор“: **Користете ги ресурсите на музеите** за намени на едукацијата.
- **Титули за пренесувачите на знаења** и титули и звања за учениците: Треба да се осмислат „награди“ за најуспешните и најпосветените, како („Чувар на традицијата“ и сл...)

Сами гледате дека во концептот на НКН нема наука, туку само применети начини.

Сето ова не се коси со науката, затоа што овде не се бара наука (етнологија или антропологија), туку се оди на применети принципи на видливото културно наследство и тоа пред се на духовната култура, односно обичаите, верувањата, во комбинација со народните приказни, митови, верувања и убедувања на луѓето.

Примери на прогласени добра како НКН

Секретаријат на Конвенцијата за НКН при УНЕСКО води репрезентативна листа на светското нематеријално културно наследство на УНЕСКО. Некои обичаи, кои се прогласени на Репрезентативната листа: „Културните практики поврзани со 1 март – Мартинки“, „Пролетната прослава Х’дрелез“ (ги практикуваат на празникот Летник на 14 март и **1 март – „Мартинки“**) и ритуалот „Четрсе“ (обичај во Штип, кој се практикува на верскиот празник Св. 40 Маченици на 22 март, кога луѓе од сите генерации го искачуваат стрмниот Исар, попатно се поздравуваат со најмалку 40 луѓе. Младите собираат и 40 камчиња, 39 ги фрлаат во Брегалница, а едно оставаат под перница зашто, според верувањето, ќе го сонат животниот сопатник), машко соборско оро „Копачка“ од делчевско Драмче и двогласно машко пеење „Гласоечко“.

* * * *

Цели на едукацијата

- Да се разбере генералната идеја за културата
- Да се демонстрираат различните аспекти на културата
- Да се разликуваат додирливите од недодирливите културни елементи
- Да се разликуваат такви елементи во својата култура, било како обичај, било како дел од некој обичај, верување, усмена практика и сл
- Да се разбере апликативноста на НКН
- Да се експериментира со методи за учење за КН
- Да се објасни концептот на кругот на експериментално учење и како НКН може да помогне во учењето
- Да се прошират темите за диверзитет и НКН

За наставници, како беграунд за наставниот модул

Наследството може да биде дел од официјалните школки курикулуми и екстракурикуларните активности, обезбедувајќи релевантни вештини базирани на мултидисциплинарни и крос – секторски пристапи. Наследството ни помага да развиеме подобро разбирање и почит на нашата животна средина, за нас и за останатите.

Културата е еволуциска новина базирана на усвојување и употреба на **симболи**, својствена само на човековиот род и претставува сложен збир на сите човекови манифестации, дела, размислувања, согледана низ симболичкиот начин на размислување и изразување и таа е „суи генерис“, што значи дека културата може да се сфати само низ неа – самата. Така, една култура (на некој народ, етничка, верска... група) може да се сфати само однатре и не е објаслива однадвор, освен за експертите.

Културата е средство за преживување на човекот, која се базира на:

1. замена на инстинктивниот со културен код кај новородените (и подоцна во школкиот систем, кој одбира што од инстинктивниот апарат ќе развива)
2. Социјализирање на основните инстинкти
 - **ВЕЖБА:** Нема априорно добро и лошо во културата;
3. Долг процес на социјализација и припрема на младите (заради тоа се младите немоќни долго време, за да можат да учат)
4. Акумулација на информации и знаења, кои се пренесуваат низ историјата и усмено и писмено и преку други видови симболика.
 - **ВЕЖБА:** Како на три годишно дете да му пренесеш да се чува од непознати, а истовремено да биде љубезен кон постари, да не покажува страв или паника, како да проценува ситуации (мноштво опречни податоци, кои не можат да се напишат, а детето мора да ги прими како информации)
5. Употреба на **симболи** (ментално кодирање на информацијата од надвор во симболи за да се смести во искуството и да започне комбинирање на симболи). За да се пренесе информација низ историјата таа треба да се кодира, односно да се стави во приказна, а тоа е можно само преку симболи.

I. Домени - поим

За полесно разбирање, ние нема да тргнеме од теорија, па да одиме во пракса, туку ќе ви претставам што е сработено во светот. Она што е сработено на сите континенти, овде е малку обработено, за да биде препознатливо на наш терен. Ова се чисти идеи, за да видите како тој поим „домен“ функционира во главите на тие кои одлучуваат за проектите. Значи, ќе ги претставиме практичните домени на НКН (**Intangible Cultural Heritage Domains**):

- **Култ и ритуали кон предците** (The Royal Ancestral Ritual), Практики во светилиштата (practised at a Shrine) и обожување и сродничка побожност (expressing filial piety).
- **Сточарски фестивали**, саеми, сезонски сточарски пазари (cattle marks) и саеми, **миграции на стада** (сточен пазар), **украсување на стока и стада** (herd), сточарски **обичаи и песни**
- **Празнични настани со потенцирање грандиозност** (colourful pageantry) и мултикултурни начини на изразување,
- Надминување на социјалните разлики низ заедничко практикување (temporarily overcoming social differences) и низ **исмејување или забава** (mockery or amusement).

- **Исцелувачки ритуали** (healing ritual) за надминување трауматски искуства, кои се изведуваат заеднички, односно групно
- Стимулирање (create incentives) за **младите да учат за исцелувачки ритуали и традиции**, кои не се јавни и за тие ритуали се сврзани негативни конотации. Трикот е дека додека учат, односно работат на приказните на врсниците, тие учат за себе и увидуваат дека проблемите се групни на целата генерација. Тука се намалува конфликтната енергија и се стимулира доверба и соработка.
- **Јавни ритуали, насочени кон владата**, за да променат некоја состојба или пропаѓање на одреден вид традиција
- Традициски ритуали или **драматизација на верски текстови** (било куран, било библија, било приказни од будистичката религија, која има корен и кај нас, затоа што и нашиот индоевропски извор е таму...) за потенцирање на јавна опасност од загадување, губење традиција и сл
- Влијание на организирани **големи мултимедијални настани** (вообичаено се комплекс од култура, забава и НКН) за **подобро урбано и економско планирање**, заради идно **намалување на сообраќај, оставање места за социјален живот, пешачки зони** (на пр. крстени како насока на годишна литија, или заедничка молитва...) и **зони за туристичко искористување**.
- Производство на традициски уметнички производи, кои на себе имаат **магиски и протективни елементи** (потребна приказна)
- **Заштита на свети шуми** (ние ги нарекуваме „вакавски“ или „вакавни“)
- **Заштита на растителни видови како растенија за обреди за иницијација** (initiation rite). Тие можат да бидат и растенија за култови на Велигден, Прочка, Варвара, Божик, Бадник и сл. Под „марка“ на таквата заштита, можеме да заштитиме други добра (на пример, да намалиме шумски пожари). Тоа е мудар пристап, ако луѓето имаат економска корист од палењето, барем да направиме да се плашат тоа да го прават, под духовна закана;
- **Заштита на занаетски знаења**, како што е дрводелството (woodcrafting knowledge), посебно за фини и уметнички изработки и **декоративното занаетство**, односно декоративната уметност (decorative arts) **базирана на соодветно верување** (respective creation beliefs);
- **Давање нов живот на некоја традиција на сосема нов начин**, на пример, преку цртање во песок (sand drawing), уметничко крокирање на лице место и електронска употреба на истото, во ритуален контекст (пр. фотографија за спомен, со обработка на лицето во историски контекст)
- Заштита на **традиција на изработка на сечила – оружје и ритуален објект** (weapon and spiritual object) во исто време, со приказна за изработката на слоевите на сечилото (blade in layers) (слоеви), наоѓањето на рудата (iron ores) во старо време, па дури и користење на метеоритски никел. Ковачот не е само експерт за метал, туку и уметник, начитан од областа на литературата, историјата, окултните науки (occult sciences). Така би се пренесол и ковачкиот занает.
- Брендирање наши **семејсни и владарски амблеми** (на пр. грбови), но заедно со современа облека, на традициски матрици (на пример, **долги фустани за жетва**, односно „саи“) изработена од природни материјали, за кои (повторно) треба приказна. Тоа би била званична „униформа“ за одреден обичај, каде се користат сите информациски методи од одлична фотографија, до тематска фотографија и видео, до сексипилија, во вкусна и минимална форма. Во тој контекст потребно е да се користат традиционални разбои (looms), како и алатки, со помош на кои **јавно мажите и жените ќе ткаат и плетат** белезници, чорапи, здолништа (weave and knit mittens, stockings, skirts and blouses), со обилно украсување на овие впечатливи облеку (adorning these striking garments). Дел од описите за овие предмети **ги има и во легендите**.
- Обнова на **техниките на книговец и украсување на книги** со полудраги камења, но исто така и на ковчежиња, споменати, албуми за слики, дрвени корпи и сл.
- Давање **такмичарска задача, која бара користење повеќе занаети** (cross-crafting traditions), во рамките на такмичарски детски или младински фестивал.

Кој домен (употреба)ви остави најголем впечаток, заради што?

Дали можеме да аплицираме ние нешто слично?

Како вие би го употребиле тој домен во вашето училиште?

Дали ние имаме нешто слично?

Olonkhosut – Русија (Еп на Јакутите), кој се изведува како шаманска изведба?

Hikaye teller – Палестина – Жена - кажувачка или толкувачка на настани, минато и иднина (толкува по свое)?

Доменот е форма на изразување на недодирливото КН: музика, танц, молење, песни, облека, тајни ритуали, настани, церемонијални практики, видови верувања и свесност за позадината на настанот, како и за природата, светот и односите на „овоземското“ и „оноземското“, славење, раскалшено однесување, ласцивно однесување, ритуално пиење и јадење (прејадување), непотребно изобилство храна, доведување во иницијацијална или опасна ситуација, јавно такмичење, јавно надмудрување, тајни јазици на одредени класи, приказни за настанот или местото на настанот, вообичаени или наменски занаетчиски производи, детски поворки, маскирани групи со свест за припадност кон култ и сл.

- Домените се секогаш мултидисциплинарни и нема секогаш јасни граници меѓу нив, а надворешно (етско) можат да се чинат и чудни, ако ригидно се толкуваат од надвор, без внатрешно (емско) познавање на духот на настанот или обичајот.
- Културниот контекст е различен за различни заедници (едни можат да го толкуваат еден акт како „херојство“, други како „натпревар“). Тоа зависи од општествените конвенции на групата, но се комплицира ако имаме контакт на групи, кои се различни (на пример, при туризмот или взаемни посети на заедници)
- Општествените конвенции имаат „опфат“. Едни се скоро универзални, а други се ограничени на одредени групи. Таков е случајот со погребните обичаи

4 начини на пристап:

1. Елементите на недодирливото наследство,
 2. индивидуалните практиционери,
 3. организации поврзани со тие елементи и
 4. места или региони, кои се важни за овие елементи
- Истражување на актуелната социјална и културна функција на елементите,
 - Дали одредени обичаи, правила, верувања имаат сеуште функција или се тие само на ниво на говорни формули, досетки и сл
 - Постои манифестна и латентна функција на одредени обичаи
 - Дали имаат тие елементи регулативна моќ (дали делуваат на јавното мислење, на мислењето на одредена група, дали предизвикуваат дебата, расправи, дали се емотивно поврзани со заедницата или барем со постарите жители)
 - дали тие се практикуваат од некого,
 - Дали има група (на пример постари жители), која ги практикува, верува во нив...
 - Дали во некои прилики ги практикува (кога има ритуал, кога е празник и сл)
 - истражување на нивната појавност, историски податоци за контекстот
 - Колку често и каде се појавуваат тие одлики, во кои прилики, од кого
 - Дали има историски податоци за тој обичај, верување, приказна, легенда / дали таков обичај одговара на некаков контекст (историски податоци за контекстот)

II. Домени

Населби

- Дух на местото
- Духовен центар на населбата
- Места со различни функции дење и ноќе (центар на градот)
- Градење на колективен дух
- Маала со различен градски дух
- Легенди за историски места или квартави на градот

Менаџирање со природни ресурси, исхрана и нутриционизам

Односи со природната средина (знаења и искуства; вештини, практики, делегација за контакт и ритуал; познавање на флората и фауната; користење како етномедицинска практика; обреди на иницијација; космологија; верување во гатачи, јасновидци, вражачи, бајачи, сечачи на уплав, далак...; свети места, шуми, води, вакафни места; места за сеча на градежно дрво;

Занаети

- Духовни содржини поврзани со занаетите
- Празници на еснафите
- Позиција на еснафите во општеството
- Занаетчиски ритуали

🚩 Јазик и поетски жанрови

Орална традиција и експресија: Приказни: Како се кажани (стилови на кажување), лична експресија, кинезија и дали има традиционална кинезија, жанр, географски опфат, намена ...

Вежба „Јазик“: Каде живее јазикот? Дали е јазикот само збор или и движења на кажувачот, интонација, ритам на движење и ритам на говорење, тајмирање, интеракција, клучни моменти за поентирање,

Песни: Љубовни песни, дали има песни за додворување, свадбени

Обрнување внимание на главните 2 точки:

Што да правиш: **Развој на публика**

Што да не правиш: **Деструктивност на процесот на снимање на НКН или негова презентација**

Домашни невестински изработки

Дел од етнолошка изложба

Примери за дидактика за НКН

П Р А К Т И К У М

Примери за дидактика за НКН (1): Приспособување на човековиот вид и културата како алатка за тоа

1. За да преживееш треба да јадеш (синџир на исхрана)
2. Дали животното има предност ако е поголемо од другите?
 - Исчезнување на некои големи мачки
 - клима, помалку растенија и животни, поголемите животни изумираат (им треба повеќе храна)

Цел: да се дојде до поентите

A1. „приспособување“

A2. преживеале животните, кои се приспособиле на новите услови

A3. Кои се физичките предности за преживување (робуститет, крзно, нокти, заби, брзина, сила, плодност и родност – сезони за парење...)

A4. Предности од социјална природа: глутници, крда, орди, живот во заедници (пчели, бизони, гнуа, лавови, горила...)

A5. Човековите предци (приматите) живееле во орди

3. Како природата на човекот (антропоид) му ги зела сите предности (намалување робуститет, нокти, заби, крзно, брзина, сила....)
4. Ако тоа му го зела, што му дала, што сега сме најуспешен вид?
5. Културата како ново орудие за преживување
 - Символи (што за мајмун значат две скрстени стапчиња, што за нас претставува крст)
 - Забрана на инцестот и Социјална заедница на местото на Ордата (причини заради што настанала трансформацијата)
 - Со смртта на единката веќе не умира наученото (пренесување информации преку приказни, митови, легенди)
 - Знаци како формализација на симболиката и пренесување на значење и информации низ историјата

Примери за дидактика за НКН (2): Погребни обичаи

- Зависат од генералните верувања и не мора да бидат исти со верата. На пример, Христијаните имаат различни верувања во врска со задгробниот живот, „судот“ и распределувањето во рајот и пеколот, но и многу други микро разлики.
- Стратегии кон покојникот и неговото тело (кремирање, закопување, повторно закопување, кој покојник – каде и во чиј гроб може да се закопа)
- Носечка приказна, за да се раскаже погребот (на пример, човекот умрел во странство и сакал да го закопаат овде. Низ раскажување на проблемите, трошоците, многуте препреки.... може да се раскаже приказната. Потоа, може да се оди со споредба со закопувањето во други земји и сл)

Примери за дидактика за НКН (3): Сакрално и профано

Примери за дидактика за НКН (4): Конвенции, договори, обичајно решавање

Конвенциите ја одредуваат рамката за идентификување и разбирање на обичајот или некој елемент на недодирливото наследство.

Одржување на секојдневната улога на НКН во општеството.

Драмска вежба за селски суд, кој решава имотно – **СНИМЕНА ПЕРФОРМАНСА**

Примери за дидактика за НКН (5): Легенди за закопано богатство (крос – курикулум)

И тоа е форма на верување, која е заедничка за многу народи и култури. Карактеристично е дека овие верувања мошне лесно се утилитизираат во разни игри, кои се погодни за туристи и за посетители. Може да биде и во видео верзија и тогаш можеме да произведеме одлични идеи и производи.

Уште Херодот во IV век опишува такви верувања и тој може да се искористи како банер за наставната и медиска единица.

Крос – курикуларна стратегија: Преку оваа интересна рамка, наставниците можат да пласираат најразлични потребни информации, кои немаат врска со некакво „закопано богатство“. Така, можат да ја учат географијата, низ цртање карти на закопаното богатство и пишување Итинерар за движење. Самите ученици можат да го креираат итинерарот, кој „мора да биде детален“ и да ги опише сите препреки, од каде ќе најдеме храна по патот, кој и каде може да ни покаже... Така, учениците можат да ги научат сите важни манастири („попатно“), сите правци на движење, знаменити места, историски места, реки, мостови....

Попатно мора да се научат да применуваат критичко размислување, затоа што „рутата е опасна“ (каде да направиме логор, кои проблеми можат да се јават, како да ги избегнеме истите, како да ги решиме....)

Исто така тука се воведува и „проблемски ориентирано учење“ (тоа е ХДМ гносеолошки метод: Хипотетичко – дедуктивен, кој има огромен број апликации, како што се „мозочната бура“, „одговор во непознат аситуација“, „межусебни интервјуи“, „мали проектни задачи за ученици и спојување на истите во целина“ и сл.)

Кои се елементите:

- Како се доаѓа до информацијата: на сон, привид, халуцинации пред празник како Иванден, Петровден; Прикажување на ликот на Богородица на деца, пред извор на вода и сл; Место каде се случило злосторство (Турците фрлиле некој верник, поп, игумен во јама...); „Дарувани извори“
- Историски настани, кои ги подгреваат приказните, Историски личности, Принудни миграции и закопано богатство, Епска нарација за пренос на приказната, Лик на раскажувачот
- Начин на пронаоѓање, Место, знаци,
- Актери, Системи на прописи за однесување, Постапка за наоѓање

Примери за дидактика за НКН (6): Културен идентитет – крос културна тема „Дух на местото“

Се задава задача за еден тим да ги истражат легендите и приказните за одредно место.

Втор тим за истото место ги гледа материјалните остатоци;

Трет тим се занимава со интервјуи на експерти (археолози, етнологзи, социолози, историчари...).

Со помош на „рапортирање“ пред другите, се бара заедничка приказна, која би ги споила сите и така се гради „наратив за духот на местото“. Потоа се одредува „преовладувачки наратив“ или „централен наратив и се одредуваат централни и колатерални приказни. Потоа, се прави план за утилитаризација на тоа место, спрема целите, кои сакаме да ги постигнеме.

Примери за дидактика за НКН (6): Значење на храната

Треба да се започне со констатација дека „храната е добра за размислување“, а не само за јадење. Потоа се наведуваат сите аспекти на храната – како храна, а не само хранителната вредност, калоричноста, изгледот, употребените состојки и сл.

Можни насоки на размислување за храната:

1. Храна за гости, полазеници, духовно сродство и ритуални функционери
 - Една е храната за гости (печено), друго за секој ден (варено), трето за ужинка и такви „незадолжителни“ закуски (димено, пржено, варено).
 - Кој е медиумот за приготвување на храната (отворен огин, фурна, вода, чад...)
 - Храна за полазеници (дарување). Полазеникот е првиот човек, дете, жена... кои ви влегле во куќата или дворот на празничниот ден. Тие се даруваат со обредни лепчиња (кравајчиња, ванилички, кифлиња, погачи, поскури.... поим за обредни лебови). Тие блосоат за берикет, среќа, напредок на куќата, децата, домаѓинството, а за возврат ги даруваат.
 - Која храна од наведените може да се брендира и да служи како „ознака за заедницата“
 - Конвенции за храна, во нормална и ритуална ситуација (шtedливост и растрошност во исто време, однос кон гостите, верувања дека просјакот може да биде „Бог“ или „Чумата“, па треба да се умилостват)
2. Вода, нејзина ритуална употреба и верувања
 - Вода и чистота
 - Ритуална употреба (неначната вода, лековита вода, петочна вода, вода за очоболка – извори во Задград („Заград“))
 - Во што верувале луѓето, ако е сега таква употребата на водата?
 - Дарување на водата, постапки за чување
 - Пуштање на маѓијата „по вода“
 - Вода за величетврток и врска со вапцаните јајца
 - Крстена вода
 - Празникот „Водици“
 - Вода и храна: замесување колач со „неначната вода“
 - Кој оди да залее вода од семејството, заради што? Во што се верува – тогаш?
3. Јајца и нивна дуална употреба како секојдневна и ритуална храна
 - Велигден и вапцување јајца (на Величетврток и во петок; вапцување јајца за Прочка и чување за Велигден)

- Магии со јајца
 - Чукање со јајца
 - Јајца и болните (оздравување)
 - Чување на јајцето од Велигден, осветување на јајцата, јајце и кандило....
 - Легенди за јајцата и космогонски митови (Светата гуска Геб, светот настанат од јајце...)
 - Шарање јајца и традиција (истражување кај постари жени)
 - Магии со кокошките на Бадник и Божик.
 - Верувања поврзани со ѕвездите и кокошките; пуштање на пилците после Бадник во куќата; жежење на огнот да дава искри, за да има пилци и сл. верувања, во одредени обичаи
4. Ритуални лебови, колачи и други житни храни, храна и пијалоци за „поздравување“ (умилостување) на оноземски суштества, животни и сонцето
 5. Зимници, складиштење на храна, методи за трајност на храна
 - Традиционални методи за одржување храна и дали и сега се користат (буриња, качиња, бутини, амбари, билнаци)
 6. Сезонска храна, традициски плодоред и користење на плодови, право на пристап до одредени видови храна и вода
 7. Храна за одредени ритуали
 8. Храна за живи и храна за мртви
 9. Забранета храна, во одредени периоди на годината
 10. Постови и храна за постовите
 11. Табуи за одреден вид растенија и храна, Легенди за одредени видови храна и кршење на табуите за храна, храна – предмет на магиски дејствија
 12. Храна во етномедицината
 13. Храна за посебни пригоди
 14. Храна за одредени празници и женски празници
 15. Уметнички декорирана и припремена храна (декорирана храна), шарање јајца („писанки“), боење со листови, вадење корен од броштира и припрема на боја; Кољиво, Блудец (ритуална пченица) припрема и значење, прилики, во кои се дели; „Срнешки грб“

Примери за дидактика за НКН (7): Фолклорна медицина, етнопсихологија

Најпрво се дава вовед дека луѓето отсекогаш се самолечувале и кога медицина не постоела.

Подоцна се јавуваат шаманите, гатачи, магиски лечители

- Верување, знаење и методи на третман
- Да се разбере причината за болеста
- Да се ублажи проблемот (ефектите)
- Приказни за успешниот третман и фалење на практиционерот

Примери за дидактика за НКН (8): Како да купиш трактор во „големо семејство“

Факт е дека во големо семејство, како што го имало до скоро кај Македонските муслимани и кај Албанците, одлуките не се носат на ниво на „нуклеарно семејство“, туку на ниво на заедница. Најбитно е да се чуе мислењето на сите за некој побитен трошок, како што е школувањето, купувањето стан, возило... Тука има поделба на машки одлуки, женски одлуки и мешовити. За најважните работи се бара мешовита одлука. Во тој стил, наместо да се разговара на некаков собир (ќе се наруши машкото право на носење одлука) се предизвикува систем на оговарање, односно, на „градење заедничко мислење“.

Вежба (парадокс – кога не знаеш како):

Зададена ситуација: Новинар го интервјуира дедото, кој е „глава на јаката куќа“, во која живеат 3 сина, со своите семејства (нуклеарни семејства) и го прашува околу носењето одлуки во таквата „јака куќа“.

Новинар: Значи, ти господине ги носиш таквите одлуки

Плаку: Како може јас да носам одлука дали син ми да си купи трактор. Тој си има семејство.

Новинар: Значи, секој сам одлучува дали ќе купи... ете, трактор.

Плаку: Е како може сам, кога живееме заедно

Новинар: Значи, заедно се собирате и решавате - сите

Плаку: Е, кај може сите да кажуваат

Новинар: Значи не носат сите одлука

Плаку: Е, како не носат сите, кога сите придонесуваат со пари и работа

Новинар: Е, сега... не се сите, не си ти, не е секој посебно, не сте сите заедно... не разбирам

Плаку: Прашај ја жена ми, таа поубаво ќе ти каже

Новинар: Значи, стопанката знае, да ја прашам

Плаку: Е како ќе ја прашаш, кога не смееш таму да одиш...

Задача: Да им се објасни на децата системот на „тивка одлука“, односно „домашно оговарање“, каде прво „се пушта муабетот“ (желбата да се купи трактор), потоа за тоа се „говорка“ во целото семејство и се утврдуваат ставовите на сите во куќата, се осмислуваат „компензации“ (ако братот купи трактор, кои компензации ќе ги добијат другите две семејства), па дури потоа званично се разговара, кога е се веќе премолчано – договорено.

Вежба: Улогата на невестите во тој систем

Вежба: Улогата на сите жени во семејството во тој систем

Форми за изведувачки активности за НКН

Елементи на НКН, кои можат да бидат интересни за обработка

Тешко изводливи активности

- Гестови
- мимикрија,
- Традиционален театар на мимики,
- Кинетички дејствија со традициска основа
- Фацијална експресија
- Очекувано однесување во одредени прилики
- Очекувана реакција и гестикација за наведување на акција

Лесно изведливи активности

- Приказни, мапи, фотографии, поговорки, „нагорам ти свекрво – сети се снао“ перформанси (игра на индиректно обраќање)
- игри, рачно изработени марионети и кукли,
- уметнички слики и минијатури, скулптура, макети

Изведувачка уметност

■ Вокална и инструментална музика

- Работни песни
- Љубовни
- Забава и такмичење
- Традиционални ора (Елено моме,
- Свadbени, сватовски, невестински, момински
- Песни за расположение
- Детски и бебешки песни (приспивни - lullabies)
- Полифонија

■ Танц

- Ловечка гестикација
- Воена гестикација
- Сексуална гестикација
- Имитативни гестови (имитативна магија)
- Танц и игри со маски
- Пеење и играње
- Натпревар (надигрување)

■ Драмски изведби

- Театарска пантомима
- Кукларство
- Пантомима
- Декорација на телото и украсување
- Драматизација на приказна (разни начини)
- Пеени стихови
- Антички театар
- Игра на улоги
- Игра на улоги со заменети ликови

Карневали и маскирани поворки, пригодно маскирање,

- Прочка – маскирани такмичарски поворки
- Такмичење на традиционални маски
- Маскирани поворки за Василица (Бабари, василичари, топачето...)

Настани поврзани со Цикличност

- Годишни обичаи поврзани со Нова година и обнова на годината

- Обичаи поврзани со обнова на природата
- Обичаи поврзани со жнеидба, сеидба, завршување на пољоделска сезона
- земјоделски календар, доба и одбележување,

Иницијални обреди

- Матура
- Прв заб
- Дипломирање
- Вработување
- Прва менструација
- Припрема за мажење

Постови и табуи, со јавно покажување

- Табуи за одредени активности во одреден ден
- Табуи за работа во одредени денови
- Денови за панделки и магиско опкружување
- Специјални денови за магии

Занаетчиски активности

- Зачувување на процесот на производство и се околу него
- Летна школа за занаети
- Работилници за ткаење
- Денови на (некој) занает (филигран...)
- Изработка на накит од разми материјали (обнова на стари занаети, кои Прилеп ги имал)
- Изработка на ритуални и традиционални предмети (Божја брада, торби за на пазар....)
- Центри за изучување некој занает
- Занаетчиски панаѓури

Настани за реафирмација на идентитетот

- Драгачевски сабор на трубачи
- Саеми на тревари
- Обичаите како историска меморија
- Жртвување (курбани) по повод разни и црковни настани („давање ручек“)

Каравни, трговски и други каравани

 Кафана и нејзини традиции – нејзино брендирање во културно наследство (Хотел Југославија, „Градска кафеана“), познати келнери, пијаници ...

 Регионални центри на УНЕСКО

Примери на НКН, кои можат да се употребат во Прилеп

1. Григорие Акиндин и гностиците (исихазам) – Дијалошки листови, за разбирање на поимите (искусен наставник, кој долго води драмска секција)
2. Крали Марко (лесни сценарија – напишани од децата, со копирање на стил, нарација и сл.)
3. Прилепски панаѓур (историски прикази врз база на прочитани текстови, каде нараторот треба да се брендира – впојми, преку најава или драмски јазик)
4. Легенди дека до Прилеп стока идеа и со камили (ановите и претоварот), нарација на постари и помлади
5. Војнички приказни за стратегиите за одбрана на Пелагонија и превоите – Размена на прочитани податоци, со надополнување
6. Легенди за Мариово (закопано богатство, Виа Егнација Салутарис,), Беседа на авторитет, кон поданиците
7. Легендата за Дедо Богомил и прославите кај Слопот на Маркови Кули, Лично искуство на постара жена, која била корисник на „оноземна“ помош
8. Слава, семејна слава, „крсна слава“, класична драматизација врз база на одгледани видеа
9. Новогодишни обичаи – (Игра „некогаш и сега“)
10. Василица и коцкањето, верба во среќа, безобразен говор, „мрсни песни“, василичарски пити, зелници (увежбување драмска група, со однапред дадени драмски улоги и уважбување)
11. Култови на мечката, на волкот – поврзување со занаетчиството – Наставничка нарација, па разговор како е сето разбрано. Би следела ученичка разработка на зададени улоги и драмска импровизација
12. Прочка – Маскирани поворки и Касапите („Мечкари“) – Проектна работа за следење на мечкарите на Прочка;
13. Касапсиот грав за Чисти понеделник – прв ден од велигденските пости (после Прочка); Ученички импровизации, врз база на претходни интервјуа со возрасни;
14. Легендата за Змевоец – Етно експликација за транспониран судир на заедниците, преку дебата „Заради што секое село сакало да има свој змевоец“?

15. Црквите во Варош – Дебата заради што има толку цркви, па ликовно изразување или движење по мапа
16. Прилепски кантар со маде – Комична драмска перформанса напишана од наставниците, со (предлог) игра на забуна, или на странец му објаснуваме што значи тој кантар
17. Легенда: „Зошто во Прилеп мајмун не игра“ – Драмско надмудрување
18. Ковачницата за пари на Цар Душан на Маркови Кули (поврзано со Данте Алигиери и „Пеколот“)
19. Обредна молитва на Ѓурѓовден
20. Филигрански занает
21. Лазарки
22. Градски песни
23. Селски песни со вистинска случка во позадина
24. Вареење ракија (разни видови) и користење разни дрва за боја и вкус
25. Биволско кисело млеко – постапки
26. Собирање цвеќиња за здравје, во разни прилики и празници
27. Здравици, блосоена, клетви
28. Етномедицина
29. Видовништво
30. Побратимство, кумство, шишано кумство
31. Иницијации
32. Семејна обредност
33. Обреди на премин
34. Чаршиска итроштина, шеги, познати личности
35. Занаети, еснафи, производи, чаршиски зафрканти
36. Богаташи, зеленаши
37. Итроштини на пазарен ден со селани – дојдени за еден ден на пазар
38. Големи љубовни приказни, трубадури, тамбураши, смрт заради љубов, скарани фамилии со меѓусебно вљубени деца
39. Јазично депо
40. Маала во Прилеп и значење на зборовите
41. Годишни собири и Обичаи на Роми
42. Прочка и други маскирани поворки и нивни карактеристики (спрема местата од каде дошле прилепчани)

Фото галерија: 2007 – 2018

